PETER ZUMTHOR ATMOSPHERES

Architectural Environments · Surrounding Objects

Birkhäuser
Basel · Boston · Berlin

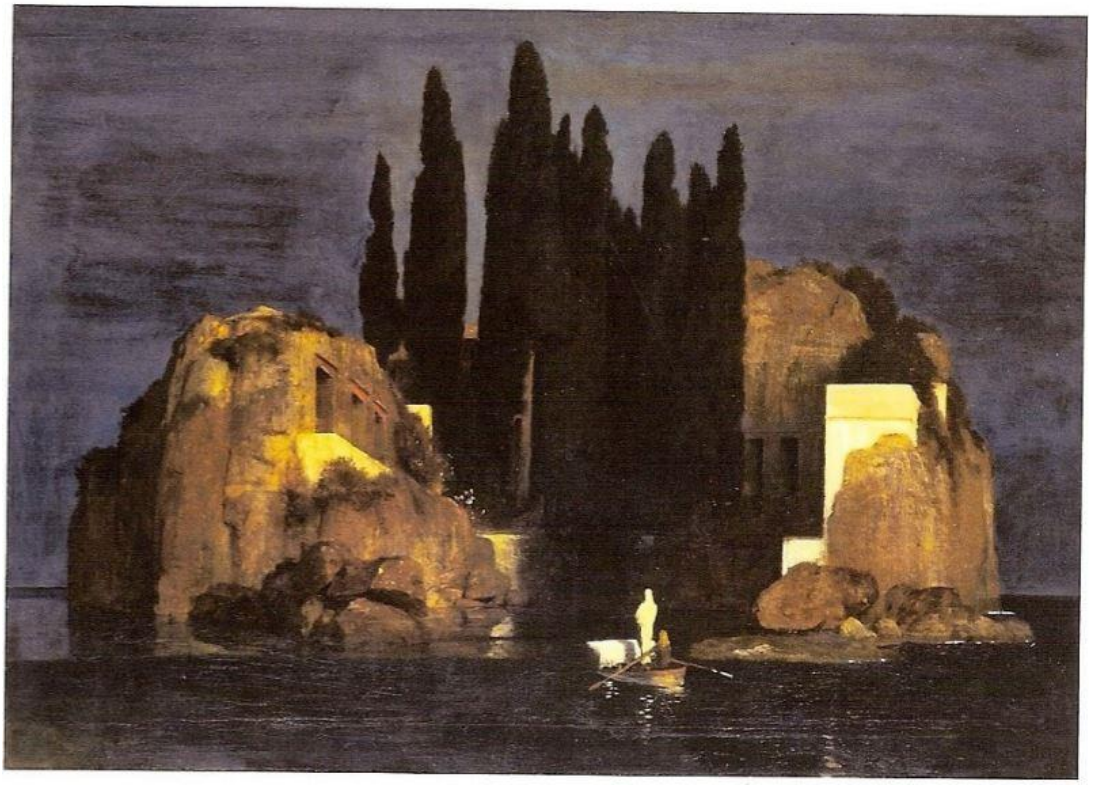

Dialog cu Frumusetea

Exista un anumit schimb, al unui a lua si a da, Intre constructiile lui Zumthor si Imprejurimile in care sunt asezate. o anumita grija reciproca. o anumita amplificare reciproca. Atunci cane intram in contact cu arhitectura sa, ideea de atmosfera ne apare inevitabil in minte - o dispozitie, o potrivire a spatiului construit ce se transmite imediat privitor:lor, locuitorilor, vizitatorilor si vecinatatilor. Peter Zumthor pretuieste locurile si cladirile care pastreaza si ocrotesc Omul, care-i ofera un loc bun pentru locuire si un sprijin discret. Descifrarea unui loc, lucrul cu finalitatea, sensul si scopul unei sarcini arhitecturale — pe scurt, proiectarea, planificarea si configurarea cladirii — este un proces intortocheat, nu pur si simplu linear.

Pentru Peter Zumthor atmosfera este o categorie estetica. Scrierea de fate ofera cititorilor o cunoastere interioara a rolului pe care atmosfera II joaca in munca arhitectului, a ceea ce inseamna atmosfera pentru el. Intre paginile acestei carti se regaseste o conferinta sustinuta de arhitectul elvetian la 1 iunie 2003, prilejuita de Festivalul de Literatura si Muzica “Carari prin tara”, din Germania si intitulata “Atmosfere. Imprejurimi arhitecturale. Lucrurile din jurul meu”. Conferina a avut loc la castelul Wedlinghausen si a explorat afinitatile dintre locuri si arte, ca parte a proiectului „Peisaje poetice". Acestea sunt incercari de gandire care incep intotdeauna intr-o localitate, asociindu-se apoi unei persoane, unui eveniment literar sau unui motiv — mereu altul de-a lungul veacurilor; sau unesc doua locuri prin lecturi si concerte sustinute de actori, scriitori sau ansambluri de origine locala sau din alte parti ale lumii, acompaniate de spectacole de dans contemporan, expozitii si discutii. In cadrul acestui proiect, Zumthor si cu mine ne-am unit fortele, traversand campii si poieni, Intinderi pustii si orasele dispersate. Discutam, ne puneam intrebari, produceam imagini...
Conferinta insasi a fost inclusa intr-un program desfasurat pe parcursul mai multor zile, a carui tema, inspirata de stilul renascentinst Weser al castelului din Wendlinghausen, a fost Masura frumosului. Principiile arhitectonice acelei epoci: utilitate si adecvare, permanenta si frumusete – astfel il citeaza arhitectul renascentist Italian Andrea Palladio pe anticul Vitruviu —se manifesta in castelul din Wendlinghausen in puritatea lor: ca arhitectura sobra, inradacinata profund in peisaj, in constructia careia au fost folosite materiale proprii locului. Programul literar si muzical a fost dedicat Italiei secolului al XVI-lea sial XVII-lea. Lectura scriitoarei daneze Inger Christensen din romanul „Camera pictata" —despre celebra suita ilustrata de Andrea Mantegna pentru ducele de Mantua — precum si pasajele „Calatoriei in Italia", de Goethe, consacrate cladirilor lui Palladio, au plasat tema frumusetii in centrul discutiei si au pus intrebarea privitoare la reprezentarea frumosului (in arta): frumusetea exterioara, masura lucrurilor, proportiile lor, materialitatea lor, frumusetea launtrica, esenta lucrurilor. Cred ca este cu putinta sa vorbirn cu sens despre calitatea poetica a lucruriior.
Pentru a pastra spontaneitatea si caracterul imediat al prelegerii lui Peter Zumthor, redactarea conferintei adresata celor patru cute de ascultatori a fost minimala.

Detmold, Octombrie 2005 Brigitte Labs-Ehlert

Titulul “Atmosfere” a fost generat de o problema care ma preocupa de mult timp: la ce ne referim cand discutam despre calitatea arhitecturala? Imi este relativ usor sa raspund acestei intrebari. Calitatea arhitecturii nu decurge din indexarea in ghiduri sau istorii ale arhitecturii si nici din a-mi vedea proiectul publicat in nu stiu ce revista. Calitatea arhitecturii inseamna, pentru mine, faptul ca sunt emotionat de un edificiu. Dar ce ma poate emotiona? Cum sa proiectez ceva asemanator spatiului din aceasta fotografie — unul dintre locurile mele preferate, o cladire pe care n-am vazut-o niciodata si care, de fapt, nici nu mai exista, din cate stiu o cladire pe care pur si simplu o privesc cu iubire. Cum reusesc unii oameni sa proiecteze lucruri a caror prezenta este atat de frumoasa, fireasca, si care emotioneaza de fiecare data?

Un cuvant potrivit pentru toate acestea este “atmosfera". Cu totii stim despre ce e vorba. Vedem un om si avem o prima impresie despre el. Mi s-a spus asta: sa nu te increzi in prima impresie, acorda-i omului respectiv o sansa. Intre timp am imbatranit si trebuie sa spun ca am inceput din nou sa ma incredintez in primele impresii.

Ceva asemanator se intampla si in cazul arhitecturii. Intru intr-o cladire, vad o camera, percep atmosfera, si, intr-o fractiune de secunda, dobandesc o simtire a locului.
Percepem arhitectura prin intermediul sensibilitatii noastre emotionale — o forma de perceptie ce actioneaza extrem de rapid si de care avem nevoie pentru a supravietui spiritual. Nu avem neaparat ragazul sa decidem in orice situatie, in mod constient, daca ne place sau nu un anumit lucru, daca trebuie sa-l evitam sau nu. Ceva dinlauntrul nostru ne dezvaluie imediat multe aspecte ale lucrului respectiv. Suntem capabili sa oferim apreciere imediata, un raspuns emotional spontan, sa respingem anumite lucruri intr-o clipa. Aceasta capacitate este foarte diferita de gandirea logica, de care suntem capabili in egala masura si pe care o iubesc de asemenea: sa ne croim calea de la A catre B, in mod rational. Cunoastem cu totii ce inseamna raspunsul emotional din intalnirea cu muzica. Prima miscare din sonata pentru viola a lui Brahms, cand incepe partea de viola — in doua secunde simtirea este prezenta!

(Sonata nr. 2 in Mi bemol pentru viola si pian). Si nu stiu cum si de ce. Asa se intampla si in arhitectura. Nu cu aceeasi forta precum in cazul muzicii cea mai mare dintre arte dar in mod oarecum asemanator. Va citesc cateva randuri din carnetul meu, doar pentru a va ajuta sa intelegeti la ce ma refer. Este Joia Mare, 2003. latama, asezat la soare. O arcada maiestoasa — lunga, inalta, in lumina soarelui. Piata imi ofera o panorama: fatadele caselor, biserica, monumentele. In spatele meu: zidul cafenelei. Atati oameni cat trebuie sa fie. O piata de flori. Soare. Ora unsprezece. Zidul de vizavi al pietei este in umbră. Încantatoare suita de zgomote: conversatii in apropiere, pasi pe caldaramul pietei, pasari, un murmur subtil venit dinspre multime, nicio masina, niciun sunet de motor, din cand in când zgomotele indepartate ale unui santier. Îmi imaginez începutul sarbatorilor încetinind pasii tuturor. Doua calugarite — ne întoarcem la realitate, nu doar imi imaginez — işi flutură mâinile prin aer şi strabat sprinten piaţa, cu valurile bonetelor unduindu-se usor. Amandouă poartă câte o sacosa pentru cumparaturi. Temperatura: aer placut, proaspat si cald.

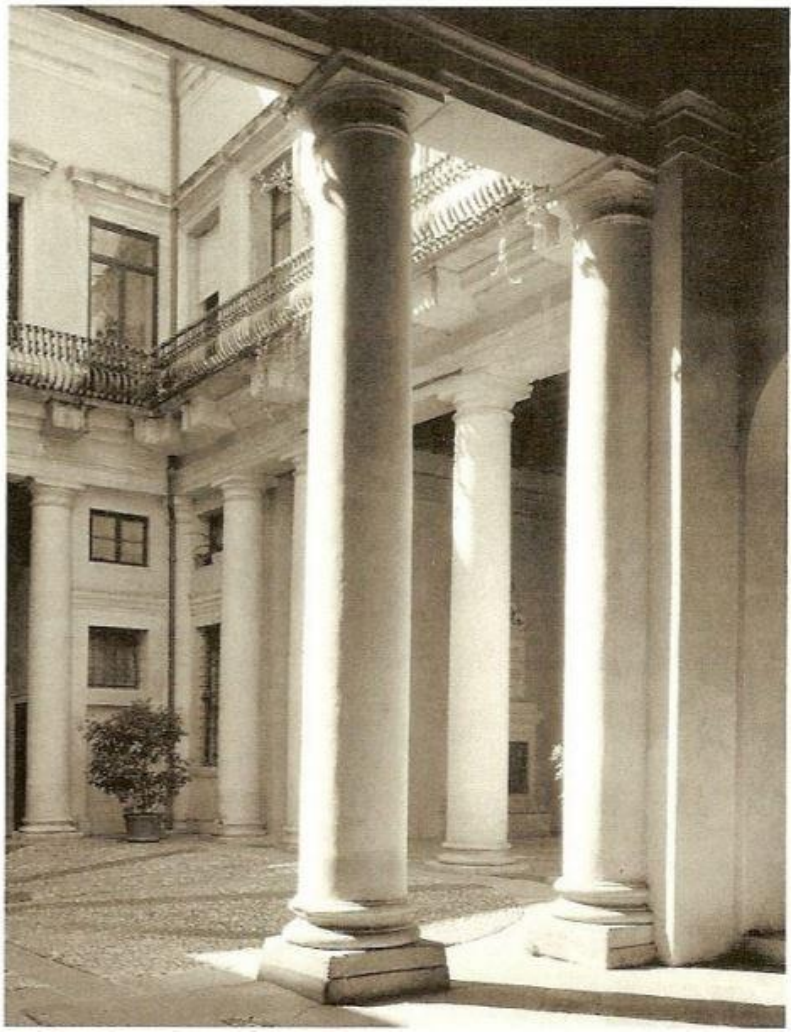

Stau sub arcada, pe o canapea cu tapiţerie verde pal, în timp ce statuia din bronz, de pe piedestalul înalt din plata, sta cu spatele intors catre mine si priveste catre biserica cu doua turle. Cele doua turle spiralate ale bisericii sunt inegale: identice la baza, dar, pe masura ce se ridica, fiecare capata o forma proprie - una e mai inalta, cu o coroana aurie inconjurandu-i varful. Intr-un minut sau doua, B. va traversa diagonal piata, venind spre mine. Asadar, ce anume m-a impresionat? Totul. Lucrurile in sine, oamenii, aerul, zgomotele, sunetele, culorile, prezenta materialelor, texturile si formele - forme pe care le pot admira. Forme pe care incerc sa le descifrez. Forme ce mi se par frumoase. Ce altceva m-a emotionat? Dispozitia mea, simtirile mele, senzatia asteptarii ce ma umplea in timp ce eram acolo. Ceea ce-mi aduce aminte de faimosul dicton platonic: “Frumusetea este in ochiul privitorului". Totul este in mine. Dar, apoi, fac un experiment: elimin piata. Si nu mai am aceleasi emotii. Un experiment elementar – iertati, va rog, simplitatea gandirii mele. Asadar, elimin piata - si emotiile dispar. Nu as fi avut acele emotii fara atmosfera pietei. Logic. Exista o interactiune intre oameni si lucruri. Ca arhitect, cu asta ma ocup in fiecare zi - cred ca este pasiunea mea.

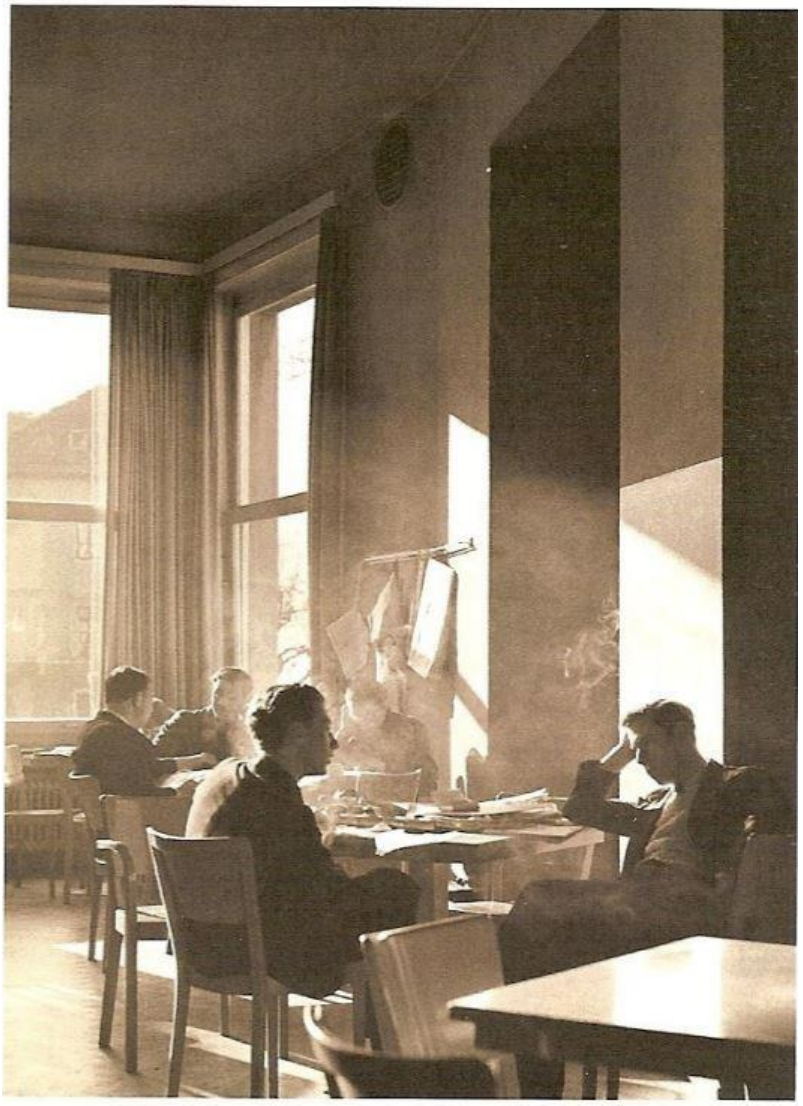

Exista o magie a realului. Cunosc magia gandului. Si pasiunea unui gand frumos. Dar acum vorbesc despre ce mi se pare, adesea, cu adevarat incredibil: magia realitatii, magia realului.

Ma intreb, ca arhitect: in ce consta „magia realului"? Bunaoara, in fotografia lui Baumgartner din anii '30, intr-un camin studentesc? Acesti barbati stau la masa si se simt bine - atat. Si atunci ma intreb: oare pot eu, ca arhitect, sa proiectez o astfel de atmosfera, aceasta densitate, aceasta stare de spirit? Si daca pot, cum? Cred ca da - pot. Si mai cred: nu, nu pot. Cred ca da, fiindca exista lucruri bune, dar si lucruri mai proaste. lata inca un citat, o afirmatie facuta de un muzicolog intr-o enciclopedie muzicala. Am agatat-o pe peretele din biroul nostru si am spus: asa trebuie sa lucram! Muzicologul scria despre un compozitor al carui nume este usor de ghicit: „Diatonismul radical, scandarea ritmica acuta si distincta, claritatea melodica, armoniile simple si severe, o luminozitate patrunzatoare a culorii tonale in sfarsit, simplitatea si transparenta materialului sau muzical, stabilitatea formelor sale structurale". (Andre Boucosechliev despre "spiritul cu adevarat rusesc al gramaticii muzicale a lui Igor Stravinski").

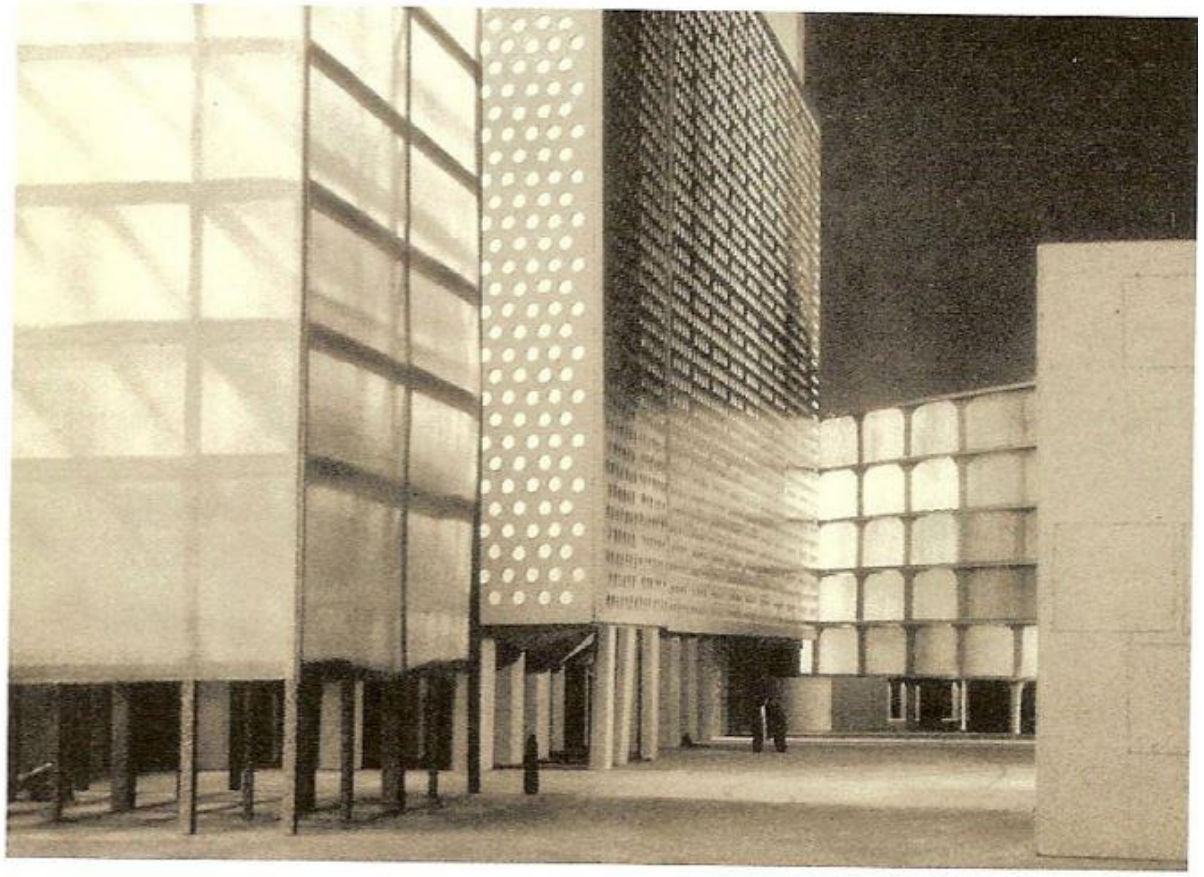

Aceasta afirmatie atarna sus in birou, pentru noi toti. Ceea ce imi transmite este ceva despre atmosfera: muzica acestui compozitor are abilitatea de a ma emotiona intr-o secunda. Dar ceea ce-mi atrage atentia in aceasta descriere este munca de care a fost nevoie, iar asta ma consoleaza: ideea ca sarcina de a crea atmosfera arhitectura inseamna, si ea, mestesug si efort. Procesele si interesele, instrumentele si uneltele fac parte, de asemenea, din meseria mea. Ma observ acum pe mine insumi si va povestesc, noua scurte capitole, ce anume am descoperit, ce anume ma preocupa atunci cand incerc sa creez o anumita atmosfera in cladirile mele. Aceste raspunsuri sunt, desigur, cat se poate de personale. Nu am altceva de oferit. Sunt raspunsuri simtite —sunt, probabil, pur si simplu simtiri personale — ce ma determine sa fac un lucru sau altul.

Primul raspuns. Titlul: „Corpul Arhitecturii". Prezenta materiala a lucrurilor in arhitectura, a cadrului. Stam asezati in hambarul acesta, unde se afla o multime de grinzi, iar ele sunt, la randul lor, acoperite s.a.m.d. Eu percep asta senzorial. Cred ca acesta e primul si cel mai mare secret al arhitecturii: faptul ca aduna lucruri, materiale din aceasta lume, si produce un spatiu. Pentru mine este un fel de anatomie. Intr-adevar „corp" in sens cvasi-literal. Tot astfel cum corpurile noastre si anatomia lor, cu lucruri pe care nu le vedem, pielea s.a.m.d. -, arhitectura are efect asupra mea, iar eu incerc s-o gandesc. Ca masa corporala, ca membrana, ca material sau invelis, postav, catifea, matase, de jur imprejurul meu. Corpul! Nu ieea de corp, ci corpul! Care ma poate atinge.

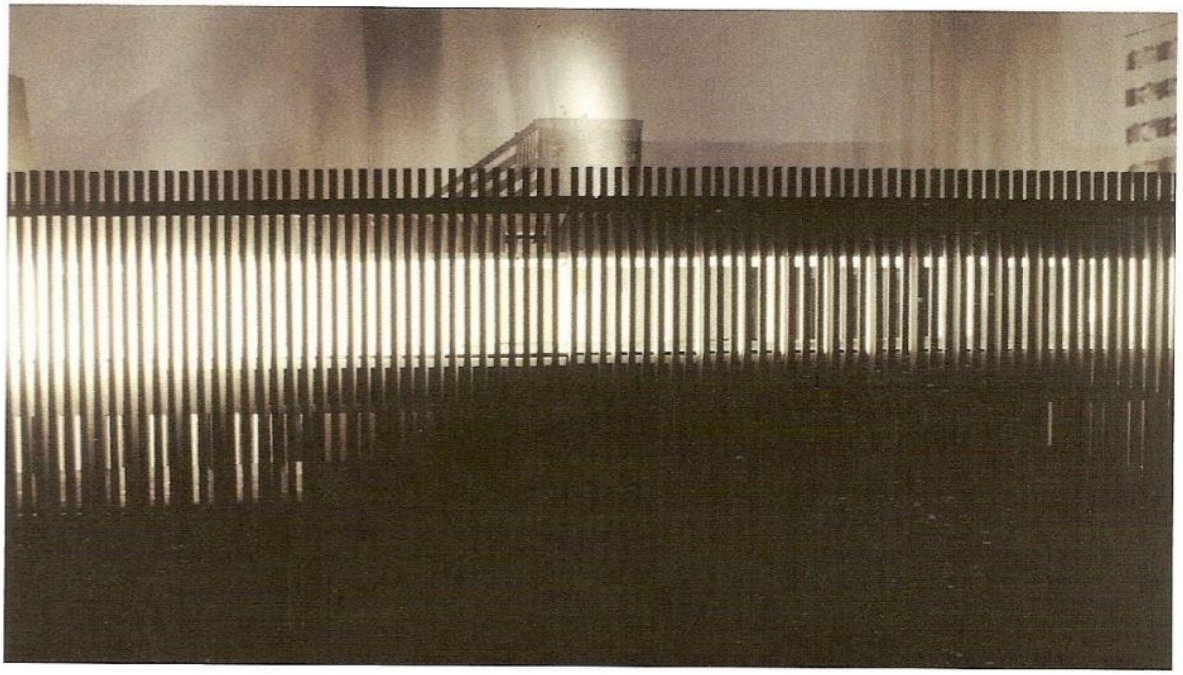

Al **doilea** raspuns - Un mare secret, o mare pasiune, de fiecare data o mare bucurie. „Compatibilitatea materialelor". lau o anumita cantitate de lemn de stejar si o alta cantitate de piatra de tuf, apoi mai adaug deva: trei grame de argint, o cheie - si atat? Pentru asta as avea nevoie de dumnevoastra in calitate de comanditar. Ca apoi sa punem lucrurile in ordine, mai intai in mintile noastre, iar dupa aceea in realitate. Si am putea privi si urmari modul in care aceste elemente reactioneaza atunci cand sunt asezate impreuna. Stim cu totii ca va exista o reactie. Materialele reactioneaza intre ele si au o luminozitate proprie; astfel, compozitia materiala naste ceva unic. Materialul este nesfarsit. Priveste o piatra: o poti taia cu fierastraul, o poti gauri, o poti sparge sau lustrui, ea va deveni, de fiecare data, un lucru diferit. Puneti apoi aceesi piatra intr-o multime mai mica sau mai mare si ea va fi, din nou, altceva. Si dupa aceea sa punem piatra in lumina — va fi din nou altceva. Exista mii de posibilitati intr-un singur material. Imi place aceasta munca si, cu cat lucrez mai mult, cu atat mai misterioasa mi se pare ca devine. Avem mereu idei, ne imaginam cum arata un lucru. Si daca pun lucrul in fata mea - de fapt, mi s-a intamplat recent: nu credeam ca as fi putut folosi un lemn moale de cedru pentru suprafetele unui living urias, in interiorul unei cladiri finisate cu beton aparent. Lemnul de cedru era prea moale, aveam nevoie de un lemn mai tare, care sa aminteasca de ebonita, cu suficienta densitate si masa pentru a contracara greutatea betonului aparent si cu o stralucire incredibila.

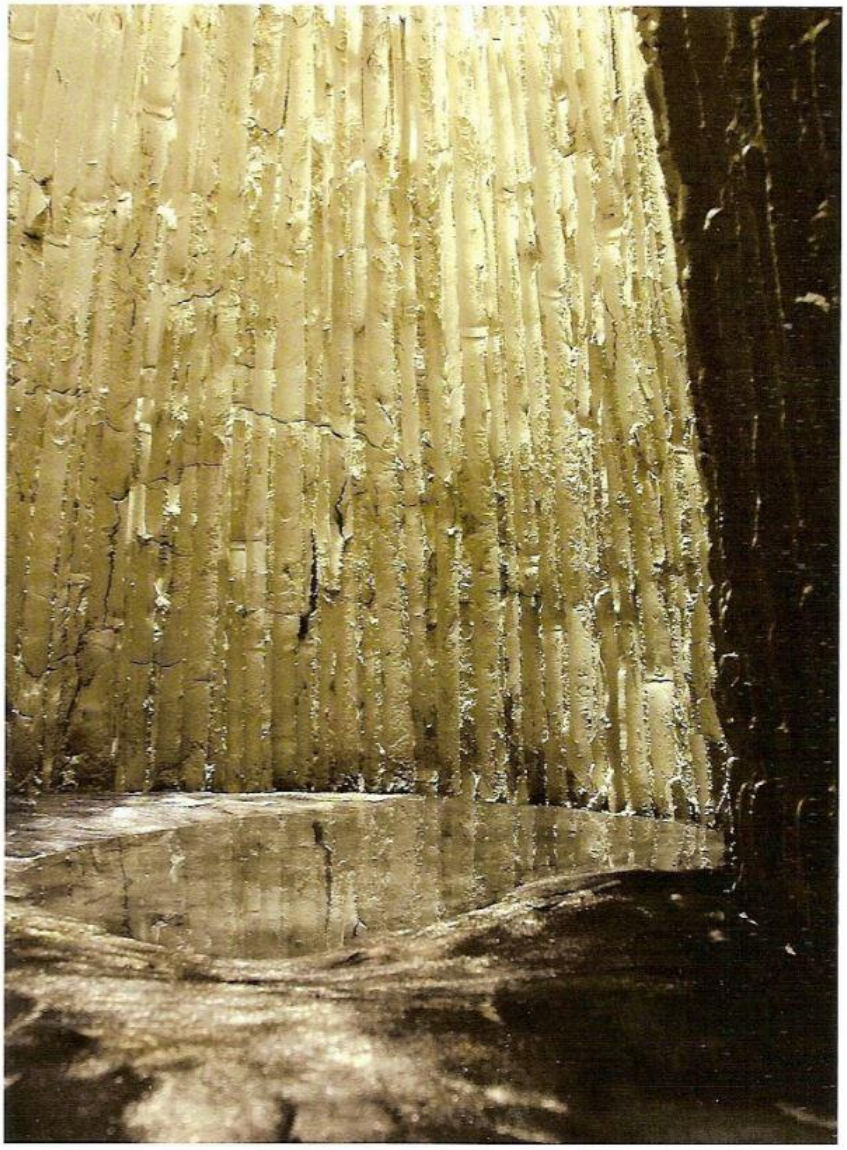

Apoi am dus materialele pe santier. Mai sa fie! Cedrul era totusi mai bun! Am realizat brusc ca cedrul, moale fiind, s-ar fi impus fara probleme in aceste imprejurimi. Asa ca m-am intors si am scos tot palisandrul si mahonul pe care le folosisem. Un an mai tarziu: soiuri de lemn pretioase, de culori inchise, grele, cu fibre bogate, fusesera reintroduse, alaturi de unele mai moi si mai palide. Cedrul a fost considerat prea fragil, cu structura sa simpla si liniara. Pana la urma n-a fost pastrat. Iata un singur exemplu care arata de ce lucrurile mi se par adesea misterioase. Si mai e ceva. Exista o proximitate critica a materialelor, in functie de tipul de material si de greutatea sa. Asezi diferite materiale intr-o cladire si, la un moment dat, observi ca sunt prea departe unul de celalalt pentru a reactiona; dar iata ca ele pot fi si prea apropiate, iar asta le anuleaza. Cu alte cuvinte, aceasta asamblare a materialelor in constructie inseamna... — bun, intelegeti la ce ma refer! Nu? Atunci mai starui vreo jumatate de era. Da, am exemple; am notat aici „Palladio", unde remarc aceste lucruri de fiecare data: aceasta energie atmosferica, mai ales la Palladio... Am simtit tot timpul ca Palladio, acest arhitect, acest constructor, trebuie sa fi avut un simt extraordinar al prezentei si al greutatii materialelor, al acestor lucruri despre care am incercat sa vorbesc pana acum.

In at **treilea rand**: „Sunetul unui Spatiu". Atentie, va rog! Fiecare spatiu functioneaza ca un mare instrument; el aduna sunetele, le amplifica, le dirijeaza mai departe. Acest fenomen are legatura cu forma spatiului, cu suprafetele materialelor si cu modul in care au fost puse in opera. Un exemplu: ganditi-va la un minunat lemn de molid, sa zicem capacul unei viori, si asezati-i pe podeaua de lemn a apartamentului dumnevoastra. Alta imagine: lipiti lemnul de placa din beton! Simtiti ca sunetele difera? Da. Sunetul unui spatiu, din pacate, nu mai este perceput azi de unii oameni. Sunetul unui spatiu — primul lucru ce-mi vine in minte sunt micile zgomote auzite in copilarie, acele zgomote facute de mama mea in bucatarie. Ma faceau fericit. Puteam sa fiu in camera, dar stiam ca mama e acolo, in spate, pentru ca auzeam cum zornaie si tigaile si altele. Auziti pasii intr-un hol mare, zgomotele in holul garii, zgomotele unui oras s.a.m.d. Si daca mai fac un pas – acum devine usor mistic - , si daca ne imaginam ca eliminam toate zgomotele straine dintr-o cladire, atunci nu mai ramane nimic, adica nicio atingere. Si ne intrebam: mai rasuna totusi cladirea? Va las sa va ganditi la asta.

Cred ca ele, cladirile, rasuna tot timpul. Ele rasuna si fara nicio atingere. Nu stiu ce inseamna asta. Poate ca e vantul sau asa ceva. Apoi, cand patrundem intr-un spatiu izolat fonic, simtim ca aici e vorba despre altceva. E frumos! Mi se pare ca e foarte frumos sa construiesti o cladire si s-o gandesti pornind de la situatia de liniste. Asta inseamna sa faci dintr-o cladire un loc linistit. Asta inseamna un anumit efort, pentru ca lumea noastra e atat de zgomotoasa. Aici, la dumneavoastra, mai putin. Cunosc insa alte locuri, iar ele sunt mult mai zgomotoase. Trebuie sa faci ceva ca spatiile sa fie in sfarsit linistite si, apoi, pornind de la acea liniste, sa-ti imaginezi din nou cum rasuna, cu proportiile, cu materialele s.a.m.d. Suna putin ca o predica de duminica, stiu asta. Dar mai simplu si mai pragmatic, nu-i asa? Cum rasuna cladirea atunci cand o strabatem? Cand vorbim cu altii, cum rasuna ea? Si dad as vrea sa stau in living intr-o durninica dupa-amiaza si sa discut cu trei prieteni si sa citesc? Mi-am mai notat ceva aici: a inchide usa. Exista cladiri ce rasuna incantator, ele imi spun: sunt ocrotit, nu sunt singur. Asta inseamna, presupun, imaginea mamei despre care v-am vorbit, care nu-mi iese din minte - de fapt, nici nu urmaresc asta.

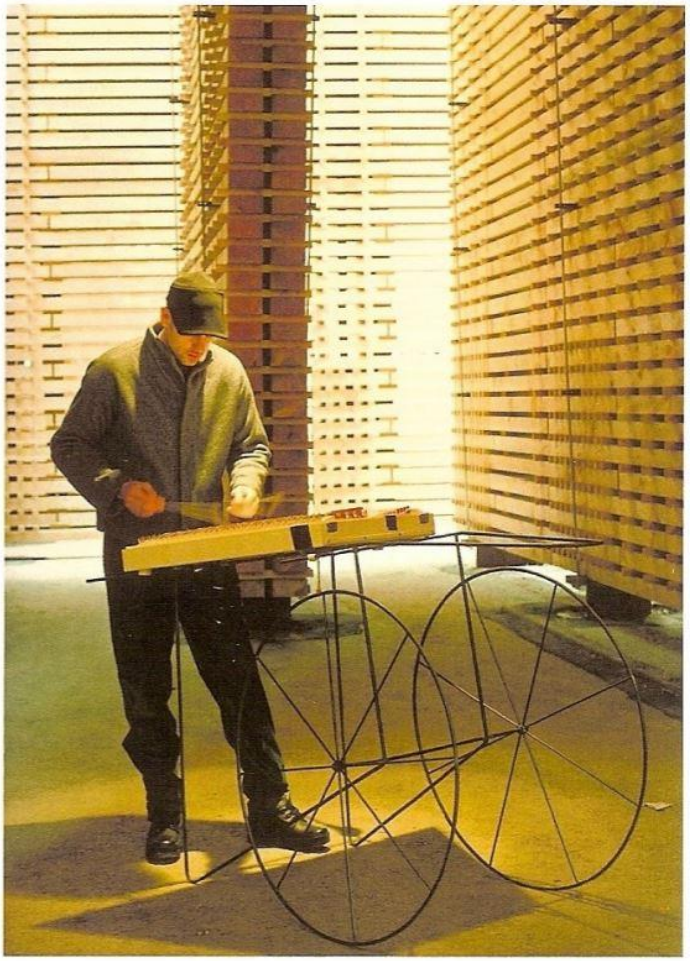

Patru. „Temperatura unui Spatiu". Inca incerc sa numesc ceea ce consider ca este important in definirea unor atmosfere. Spre exemplu, temperatura. Eu cred ca fiecare cladire are o anumita temperatura. Explic indata ce vreau sa spun. Cu toate ca nu ma pricep foarte bine la asta, acest subiect ma intereseaza foarte mult. Cele mai frumoase lucruri apar pe neasteptate. Cand am construit Pavilionul Elvetiei pentru Hanover World Fair, am folosit mult lemn, multe barne de lemn. lar cand afara era foarte cald, inauntru era racoare ca intr-o padure - si invers: cand afara era rece, in pavilion era mai cald, cu toate ca se afla in aer liber. Materialele isi extrag caldura mai mult sau mai putin din corpurile noastre — stim asta. Spre exemplu, metalul este rece si alunga caldura, cam asta vreau sa spun. Dar cand vorbesc despre ceea ce fac, imi vine in gand si cuvantul „a tempera". Putin in sensul temperarii pianelor, al cautarii tonalitatii (Stimmung) potrivite, in sensul propriu si figurat. Asadar, temperatura este de natura materiala, dar si psihologica. Rezida in ceea ce vad, simt, ating, chiar cu picioarele.

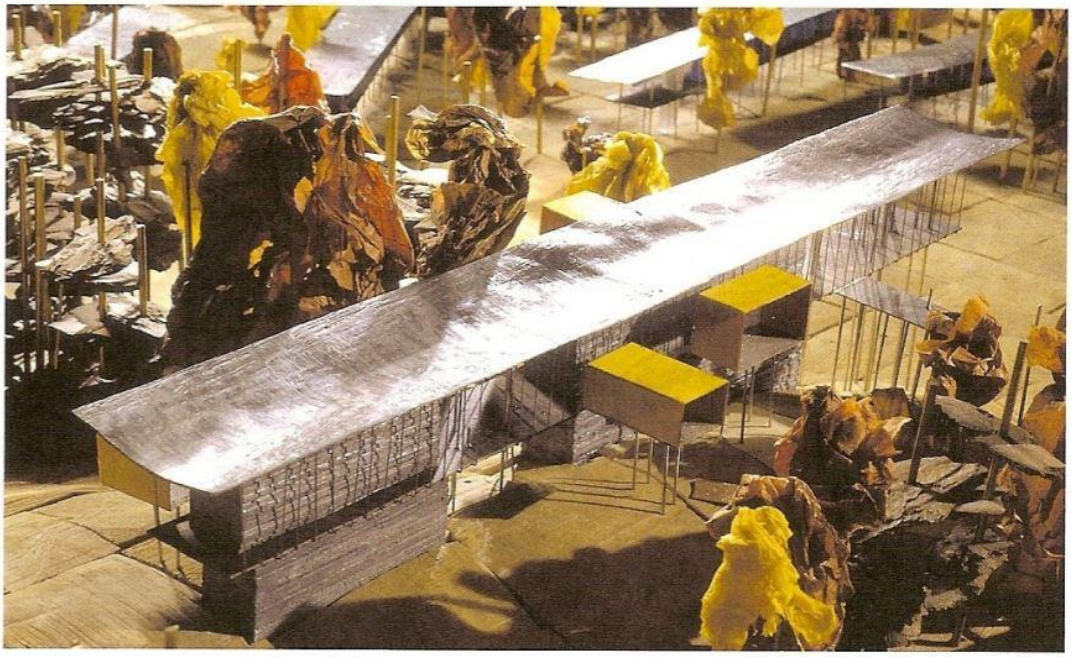

Cinci. Sunt noua capitoie, acum am ajuns la al cincilea. Sper ca nu va plictisesc. Cinci: „Lucrurile din jurul meu". Atunci cand ajung in cladiri, in spatiile locuite de prieteni, de cunostinte, de oameni pe care nu-i cunosc, ma frapeaza lucrurile cu care acestia se inconjoara acasa sau la birou. Observ uneori o mare potrivire, iubire — o mare grija fata de aceste obiecte. Un exemp!u: la Köln, acum doua luni. Tanarul Peter Bohm, ghidul meu in imprejurimile orasului, m-a condus la Casele Bienefeld. Am vazut pentru prima data interiorul a doua case Bienefeld. Era sambata, ora noua dimineata. A fost ceva... — intr-adevar, m-a impresionat mult! Aceste locuinte cu multe detalii deosebit de frumoase — prea multe, s-ar putea spune! Simti prezenta lui Heinz Bienefeld si a lucrurilor pe care le-a facut — peste tot. Si apoi: oamenii. Unul dintre ei era profesor, celalalt judecator, iar amandoi erau imbracati ca doi burghezi din Germania intr-o dimineata de sambata. Si toate lucrurile acestea erau acolo. Lucruri frumoase, carti frumoase, toate aranjate intr-un anumit fel, instrumente muzicale — o lira, o vioara. Si cartile! Asadar, totul m-a impresionat mult, era foarte graitor. Am inceput sa ma intreb daca arhitectura si-a asumat sarcina asta — de a crea un recipient pentru aceste lucruri? Ori lumea uneltelor, gara sau orice ne-ar permite sa avem lucrurile acestea in preajma noastra. Ingaduiti-mi sa va spun o scurta anecdota. Le vorbeam despre asta studentilor mei, acum cateva luni, iar in public se afla si o asistenta cipriota — o arhitecta stralucita. Proiectase o masuta de cafea pentru mine si dorea mult s-o pastreze pentru sine. Mai tarziu, dupa cursul in care am vorbit despre lucrurile ce ne inconjoara, mi-a spus: “Nu sunt deloc de acord. Lucrurile acestea nu sunt decat o povara. Eu port tot ce am intr-un rucsac. Prefer sa fiu intotdeauna pe drum. Aceste lucruri, povara asta — povara burgheza a acestor lucruri — nu toti oamenii o poarta." Am intrebat-o, atunci: „Dar masuta de cafea pe care voiai s-o ai cu orice pret?" Atunci n-a mai spus nimic.

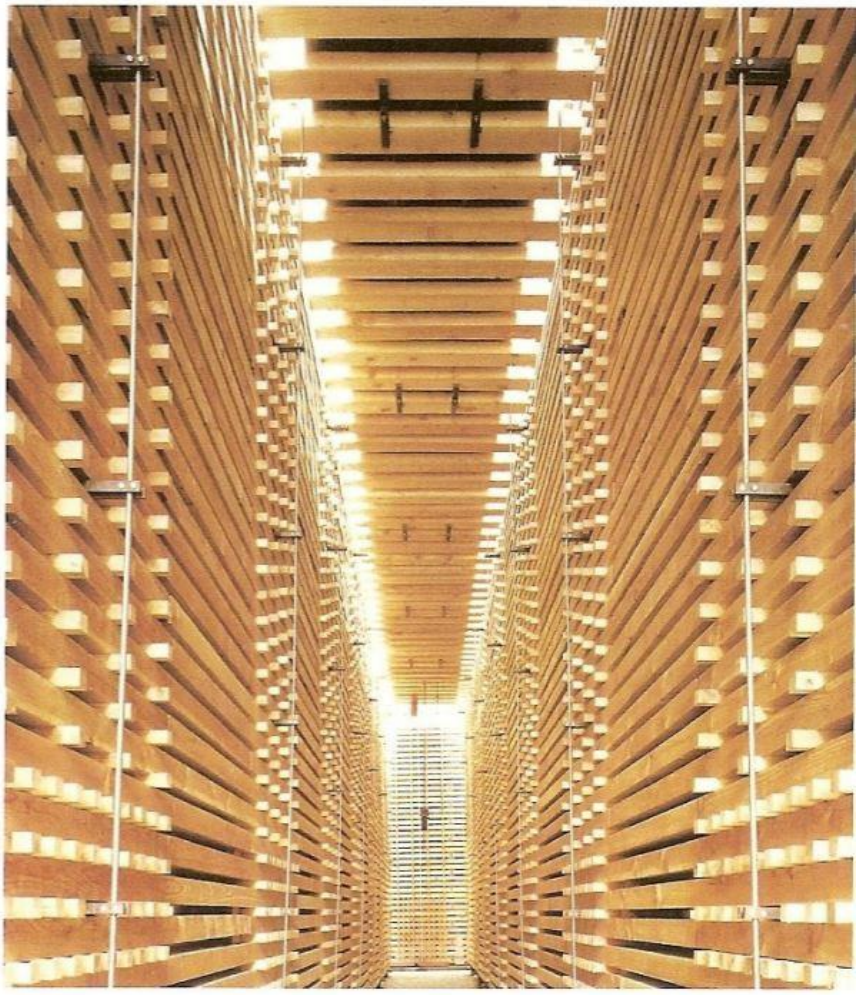

Poate ca exemplele mele sunt usor nostalgice. Dar cred ca e la fel si atunci cand fac un bar super-cool undeva sau cand mobilez o discoteca; sau, in sfarsit, o casa a literaturii — acolo as instala si ceva „otravit", ca sa nu fie totul chiar atat de linistit. Ideea asta — ca lucruri isi afla locul intr-o cladire, ca ar trebui sa si-i afle, proces in care eu nu intervin ca arhitect, dar la care, totusi, ma gandesc —ma ajuta sa intrezaresc viitorul cladidor mele, cum vor fi ele fara mine. Asta imi face bine, imi e de folos sa imaginez viitorul spatiilor respective, al caselor, asa cum vor fi folosite. In limba engleza, poti numi: asta „senzatia de acasa" (sense of home). In limba germana nu stiu — Heimat (heim: casa, camin. Heimat:patrie) nu cred ca mai putem spune. Am notat in caietul meu: sa caut ceva despre asta in Nietzsche. In „Calatorul si umbra sa", aforismul 280 - Aparenta si Fiinta in lumea marfurilor, vezi si “Fragmente postume" (1880/81): ,,... mai ales prezenta lucrului, in calitate de corp, de substanta."

Mi-ar placea sa citesc despre aceasta tema, de exemplu, “Sistemul obiectelor", al lui Jean Baudrillard carte publicata in 1968.

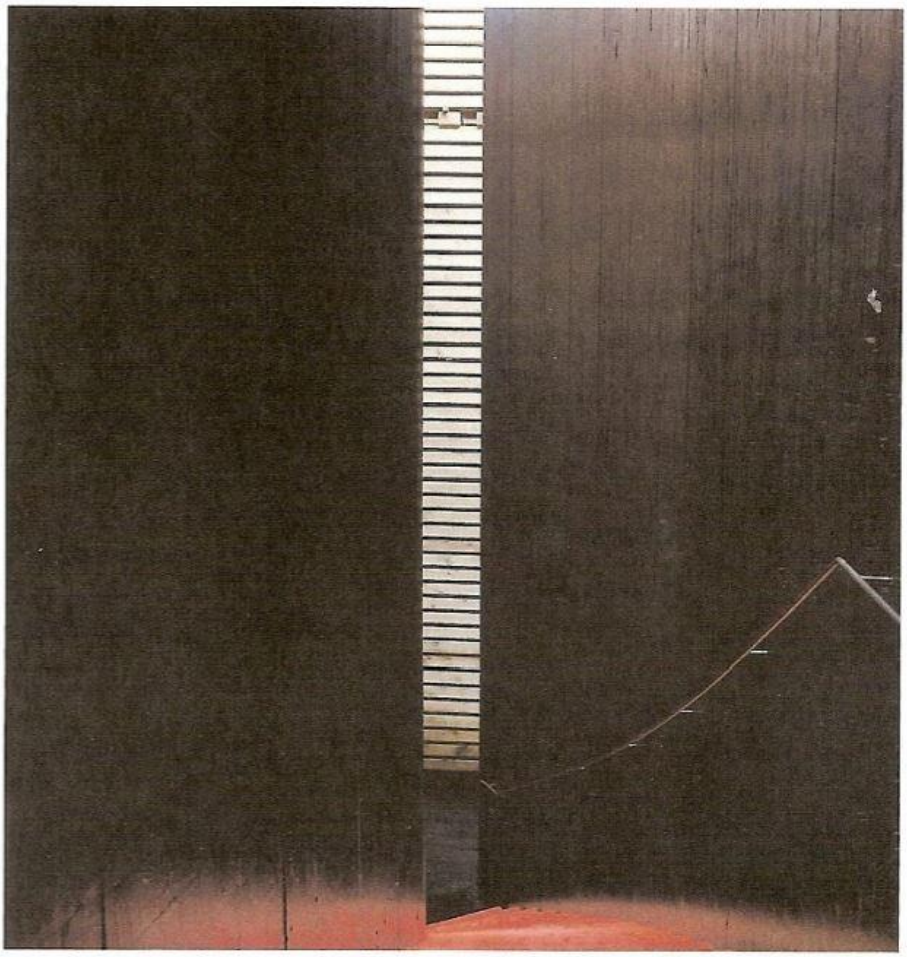

Mai e ceva ce ma tine alert in munca mea, ce mi se pare pasionant, ceea ce as numi - punctul sase “Intre detasare si seductie". Este legat de modul in care arhitectura implica miscarea. Arhitectura este, fara indoiala, o arta a spatiului, dar arhitectura este si o arta a timpului. Modul in care o experimentam nu se limiteaza la o secunda. Wolfgang Rihm si cu mine suntem de acord in aceasta privinta: arhitectura este o arta a timpului, asa cum muzica este o arta a timpului. Asta inseamna sa luam in calcul felul in care oamenii se misca intr-o cladire. Exista o anumita tensiune intre extreme cu care imi place sa lucrez. Va dau exemplu - sa spunem: aceste bai termale pe care le-am construit. Pentru not a fost foarte impotant sa producem o „libera deambulare", o dispozitie (Stimmung) mai putin legate de directionare (Fiihrung), cat de seductie (Verfahrung). Coridoarele de spital: directionare. Dar exista si seductia: faptul de a se lasa in voia..., de a rataci - aceste lucruri stau in puterea arhitectului. Asta are uneori de a face cu inscenarea. Am incercat, acest proiect, sa aducem la un punct de convergenta unitatile spatiale - ce se mentin in acel punct. Am incercat, nu stiu dace am reusit, nu ne-am descurcat asa rau, cred. Spatii - eu sunt aici, iar ele incep sa ma cuprinda, fiindca nu sunt si simplu in trecere. Eu stau aici, pot fi aici, insa ceva, iata, ma atrage dupa colt; lumina imi atrage atentia, acolo, asa ca ratacesc mai departe. Vreau sa spun ca acest lucru ma incanta: sa nu fiu condus, sa pot deambula - drifting, da? Asa ca ma misc intr-un voiaj de explorare. Ca arhitect trebuie sa am grija sa nu apara senzatia de labirint, daca asta nu este intentia mea initiala. Asa ca introduc din nou orientari, fac exceptii,, stiti despre ce vorbesc. Directionare, seductive, detensionare, acordare de libertate. Pentru o anumita utilizare este mai abil sim ai plin de sens sa creezi liniste, detasare — asadar, un loc in care sa nu fii nevoit sa alergi, sa nu fii nevoit sa cauti usa. Aici nu va atrage nimic: sunteti pur simplu aici. Salile de curs, de exemplu, ar trebui sa fie astfel. Sau salile de cinema. Normal ca invat mult, in aceasta privinta, in cinema. Cameramanii si regizorii lucreaza cu aceeasi serie de secvente. Si asta incerc sa fac si eu in cladirile mele. Asa incat sa-mi placa, sa va placa, si, mai ales, sa se potriveasca cu modul in care folosim cladirea. Directionare, pregatire, stimulare, surprize placute, destindere. Si, trebuie sa adaug, in asa fel incat sa nu ramana nimic didactic aici, ci efectul sa vina de la sine.

Sapte. Un alt aspect ce ma fascineaza in privinta arhitecturii: „Tensiunea dintre Interior si Exterior". Un lucru foarte bun. Faptul ca, in arhitectura, luam o bucatica din lume si construim o cutiuta. Si exista, dintr-o data un interior si un exterior. A fi inauntru, a fi in afara. Extraordinar. lar asta inseamna, la fel de extraordinar: praguri, treceri, o mica crapatura, treceri ascunse din interior spre exterior, simt al locului, simt in starea de concentrare, imediat, atunci cand aceasta scoarta prezenta de jur imprejur apare dintr-o data, ne aduna si ne tine impreuna — mai multi sau o singura persoana. Atunci se joaca jocul si al spatiului public — al vietii private si al spatiului public. Arhitectura lucreaza cu asta. Am un castel, locuiesc in acest castel si va arat aceasta fatada. Fatada spune: eu sunt, eu pot, eu vreau, indiferent ce au vrut sa spuna seful de santier si arhitectul. Si fatada mai spune: dar nu va arat totul. Unele lucruri, ce nu va privesc, se afla inauntru. Asa este in cazul castelului si in cazul locuintei din oras. Noi plasam semne. Noi observam. Nu stiu daca ma puteti urmari in aceasta pasiune a mea, acest lucru nu este *voyeurism,* din contra — asta are de-a face atat de mult cu atmosfera! Ganditi-va la “Rear Window", de Alfred Hitchcock. Viata observata de afara prin aceasta fereastra. Un clasic. Vedeti acolo aceasta femeie intr-o rochie rosie, in fereastra luminata, si nu stiti ce face. Si totusi: ceva se vede! Sau invers: Edward Hopper, “Early Sunday Morning". Femeia, asezata in spatiul dinauntru, priveste afara, prin fereastra, orasu! Sunt mandru ca noi, arhitectii, putem face asa ceva cu fiecare cladire. Si ma gandesc la asta, de fiecare data: ce as vrea sa vad dinauntru? Dar la asta: ce vreau ca altii sa vada? Ce vreau sa arat cu cladirea mea? Care este contributia mea la spatiul public? Cladirile spun intotdeauna ceva unei strazi sau unei piete. Puteti spune pietei: ma bucur ca sunt asezat in piata asta. Sau cladirile pot spune: sunt cea mai frumoasa cladire de aici, voi sunteti toate urate. Eu sunt o diva. Cladirile pot spune toate acestea.

Acum urmeaza ui lucru pe care I-am descoperit explicit pentru prima data abia acum, realizand ca, de fapt, m-a interesat intotdeauna. Nu stiu prea multe despre asta — veti vedea pe masura ce avansam -dar acest lucru este aici. „Praguri ale intimitatii". Are legatura cu proximitatea si distanta. Arhitectii clasici ar spune: Masura. Dar suna prea academic, eu ma refer mai degraba la ceva corporal decat la masura si dimensiuni. Se refera la diverse aspecte: marimea, dimensiunea, masura, masa cladirii in raport cu mine. Este mai mare decat mine, mult mai mare decat mine. Sau la faptul ca lucruri din interior sunt mai mici decat mine. Clante, balamale, obiecte, usi. Poate stiti o usa inalta si subtire, care face pe oricine trece prin ea sa arate bine? Sau, din contra, una destul de banala, mai lata, oarecum fara forma? Cunoasteti acest imens portal, prin care oricine patrunde pare sa arate bine sau sa fie mandru? Asta inseamna Marimea, Masa, Greutatea lucrurilor. Usa subtire si usa groasa. Peretele subtire si cel gros. Cunoasteti aceste cladiri? Sunt fascinat de ele. Si incerc de fiecare data sa fac astfel de cladiri, a caror forma interioara - spatiul gol dinauntrul lor - sa nu fie la fel ca forma exterioara.

Asadar, sa nu puteti trasa pur si simplu niste linii - si iata, acestia sunt peretii, 12 centimetri, si prin separatia asta obtinem exteriorul si interiorul. Nu asa, ci o cladire in care masele ascunse, acele mase pe care nu le cunoasteti, sa fie inauntru. Asa cum este turnul gol al unei biserici si senzatia ca urci prin pereti. Este doar un exemplu din o mie pe care le-as putea da in privinta greutatii si a dimensiunii. Lucruri care au aceeasi dimensiune ca mine - sau mai mica. Este interesant ca anumite lucruri mai mari decat mine ma pot intimida: Reprezentare a puterii statului, Banca de secol al XIX-lea, Coloane si altele. Sau, spunea cineva ieri, Villa Rotonda a lui Palladio, un lucru grandios, monumental, ce nu ma intimideaza deloc atunci cand sunt inauntrul sau. Imi produce senzatia de subtim, dace imi ingaduiti sa folosesc acest cuvant invechit. Acest spatiu inconjurator nu ma intimideaza, ci ma inalta oarecum, imi permite sa respir mai liber — nu stiu cum sa descriu aceasta stare, stiti la ce ma refer. Exista, in mod uimitor, ambele senzatii. Asa Ca nu putem spune hotarat: mare inseamna rau, lipseste masura umana. Auzim asta uneori in conversatiile amatorilor, dar si in cele purtate de arhitecti, masura umana inseamna, atunci, ceva la fel de mare ca noi. Dar nu este chiar asa simplu. In fine, si asta tine, de asemenea, de departare, de proximitate, de distanta dintre mine si cladiri. Ma gandesc la asta de fiecare data cu placere, si fac o data ceva doar pentru mine, pentru o singura persoana. Eu singur, pentru mine insumi sau pentru mine intr-un grup — sunt doua povesti diferite. Ati vazut mai devreme cafeneaua studenteasca? Sa privim acum aceasta imagine a cladirii superbe a lui Le Corbusier. As fi mandru s-o fi facut eu. Pe scurt, pentru mine si cativa oameni; si, pe de alta parte, pentru mine in multime. Stadionul de fotbal. Ok. Palat. Aceste lucruri, zic eu, trebuie gandite. Si cred ca le pot gandi bine, le pot gandi bine pe toate. Totusi, singura zona in care intampin dificultati mari — pe care mi-as dori cu adevarat sa le pot depasi, insa nu reusesc, este cea a zgarie-norilor. Pur si simplu nu pot sa cuprind cu gandul ideea ca eu si multi altii, 5 000 sau nu stiu cat de multi, ne aflam intr-un zgarie-nor, cum ar trebui sa fac asta in asa fel incat sa ma simt bine, eu impreuna cu toti ceilalti, in aceasta cladire inalta? Ceea ce vad intr-o cladire inalta, in general, este forma exterioara ce se adreseaza intr-un anumit limbaj orasului, forma ce poate fi buna sau proasta sau cum o fi. Un lucru pe care mi-l pot imagina, totusi, este stadionul cu cei 50 000 de oameni — ce as simti acolo. Caldarea aceasta poate fi o poveste incredibil de frumoasa. Ieri. Vicenza: Teatrul Olimpic. Am auzit cu totii de domnul Goethe al nostru, el a vazut deja asta, mult, mult mai devreme. Da el priveste in interior, asta e minunat la el, ca priveste in interior. Bun, acestea sunt pragurile intimitatii, care ma preocupa mereu.

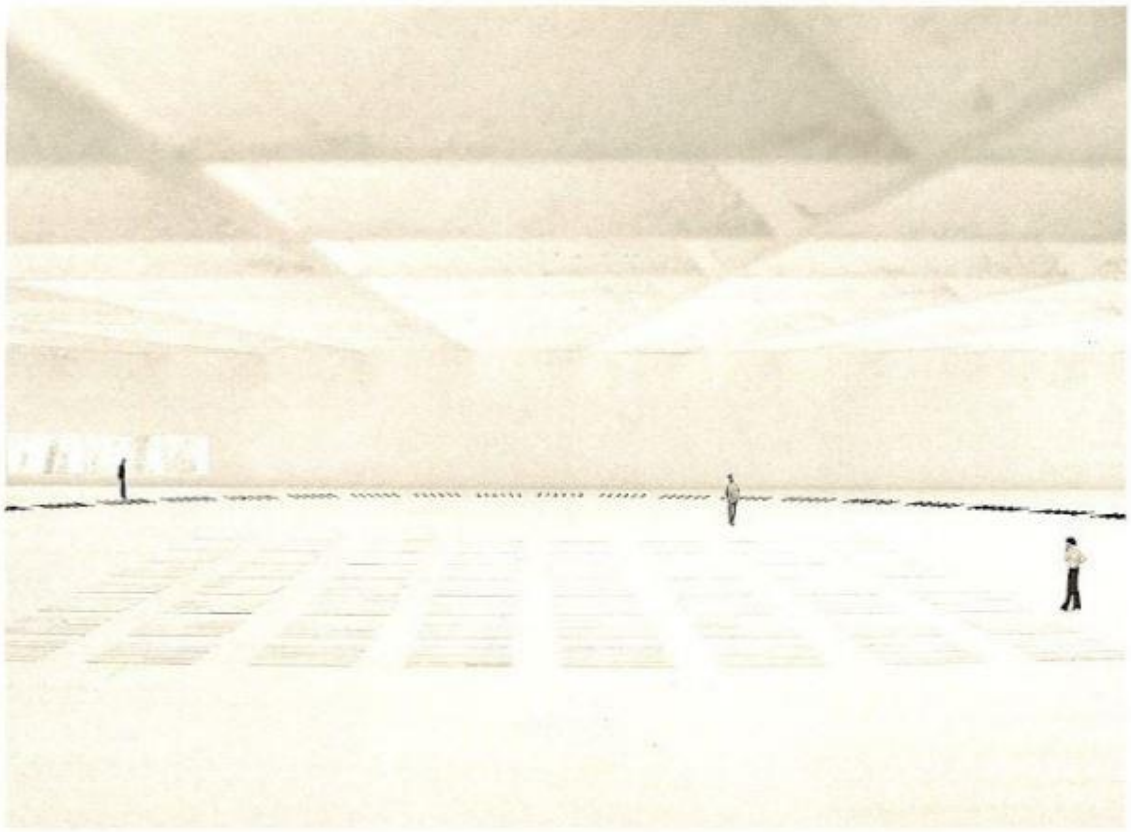

Ultimul capitol. In urma cu cateva luni, atunci cand notam aceste lucruri, stateam in odaie, in living-ul meu, si ma intrebam: ce iti mai lipseste? Asta e tot? Acestea sunt pur si simplu temele tale? Si apoi mi-am dat seama, dintr-o data. Era relativ simplu. „Lumina pe lucruri". Am petrecut cinci minute, sau asa ceva, privind modul in care arata obiectele din living. Lumina. Si asta e minunat! Sunt sigur ca ati avut aceeasi experienta. Mcdul in care lumina era asezata peste tot. Si umbrele — unde se aflau. Suprafetele erau terne sau stralucitoare sau capatad propria adancime. Apoi, am observat din nou, mai tarziu: Walter De Maria, un artist american, mi-a aratat o noua lucrare, facuta pentru Japonia. Urma sa fie o sala uriasa, de doua sau de trei ori mai mare decat acest hambar. Deschisa in partea din fata si complet intunecata in spate. Si in ea mai sunt doua sau trei mingi uriase din piatra: sfere uriase, din piatra masiva. Chiar in spatele salii erau trei bucati din lemn, poleite cu foita de aur. lar aceasta foite de aur - stim cu totii la ce ma refer, dar vreau sa spun ca m-a emotionat cand am vazut - stralucea in profunzime, in intunecimea spatiului. Ca si cum aurul ar fi prins cele mai mici particule de lumina acolo, in intuneric, si ar fi iradiat.

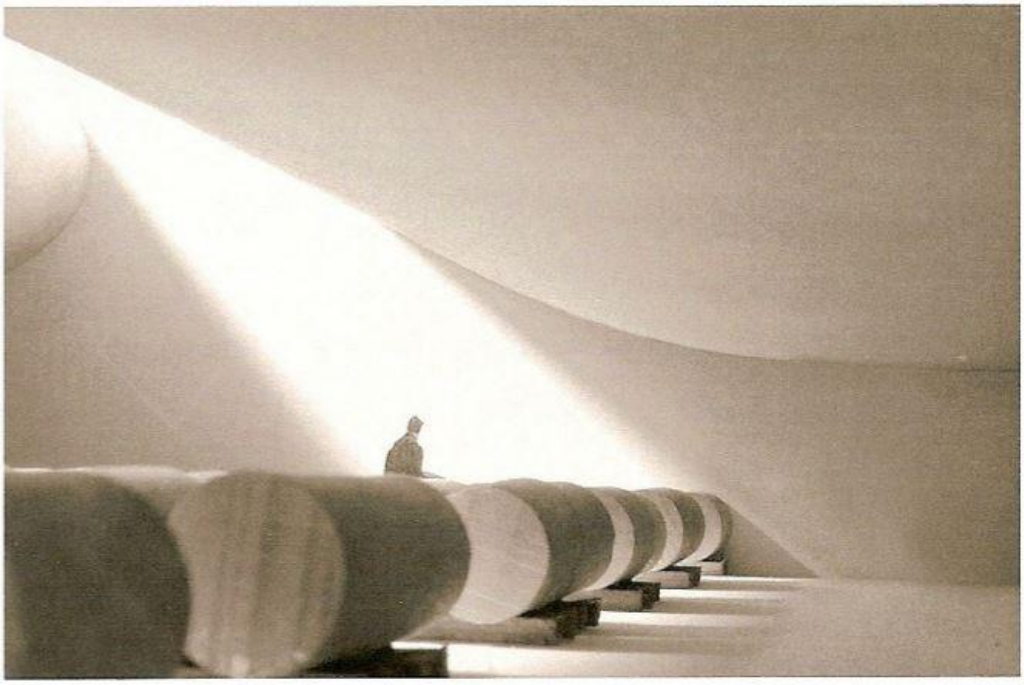

Am doua idei legate de subiectul acesta si revin mereu la ele. Noi nu facem o cladire, iar, dupa ce am terminat, sunam electricianul si spunem: Ok, unde punem luminile, cum vrem sa iluminam chestia asta? Nicidecum. Noi ne gandim la asta de la bun inceput. Prima idee la care tin este: a gandi cladirea ca masa de umbre si, apoi, a pune luminile - ca si cum am scobi intunericul. A doua idee: totul este foarte logic, nu e nimic misterios, toata lumea face asta. Sa asez constient materialele si suprafetele in lumina si sa privesc, apoi, cum ele reflecta lumina. Asadar, cu alte cuvinte, a alege materialele în cunoașterea modului în care acestea reflectă și pentru a potrivi totul împreună pe baza acestei cunoștințe. Cât de nenorocit m-a făcut să mă simt în ultimele două zile să văd cât de puține case isi primesc lumina de afara, aici, in acest peisaj minunat, unde natura si lumina soarelui sunt de o frumusete iradianta. Si atunci — ne trezim cu aceste case morocanoase — chiar nu stiu ce rost are spoiala pe care o folosesc oamenii aici. Se vede ca toate casele sunt moarte. O casa din zece mai are un colt vechi, ce straluceste dintr-o data, unde pare ca ceva se intampla din nou. Totusi, e atat de frumos sa poti alege materialele, materiile, hainele, frumos asezate in lumina, si sa le potrivesti. Gandindu-ma la lumina naturala si la lumina artificiala, trebuie sa recunosc ca lumina naturala — lumina pe lucruri —ma impresioneaza atat de puternic, incat simt ca are o calitate aproape spirituala. Cand rasare soarele dimineata — un lucru pe care il admir de fiecare data, este de-a dreptul minunat ca soarele se intoarce in fiecare dimineata si lumineaza din nou lucrurile - vreau sa spun: aceasta lumina nu apartine lumii noastre. Eu nu pot s-o cuprind. Am senzatia ca exista ceva mai presus de mine, pe care nu-l inteleg. Si sunt foarte bucuros, foarte recunoscator ca exista asa ceva. Si azi, aici, cand iesim afara. Faptul ca am aceasta lumina, ca architect, imi foloseste de mii de ori mai mult decat lumina artificiala. Acum am ajuns la sfarsitul a ceea ce aveam de spus. Si ma intreb, din nou: am spus, intr-adevar, totul? Si, din nou, trebuie sa va marturisesc ceva: trebuie sa adaug trei scurte apendice. Cele noua lucruri pe care vi le-am spus au fost un punct de pornire pentru munca si gandirea mea, sau a noastra, in birou; poate ca anumite sensibilitati au fost exprimate partial, e posibil. Insa aceste enunturi au, intr-o anumita masura, si o latura obiectiva. Ceea ce urmeaza sa va spun acum, in schimb, are de a face cu mine personal si cred aa poate fi generalizat in si mai mica masura decat ce v-am spus pana acum. Dar, daca urmeaza sa vorbesc despre propria mea munca, atunci va trebui sa spun ce anume ma pune in miscare. lata, asadar, inca trei lucruri.

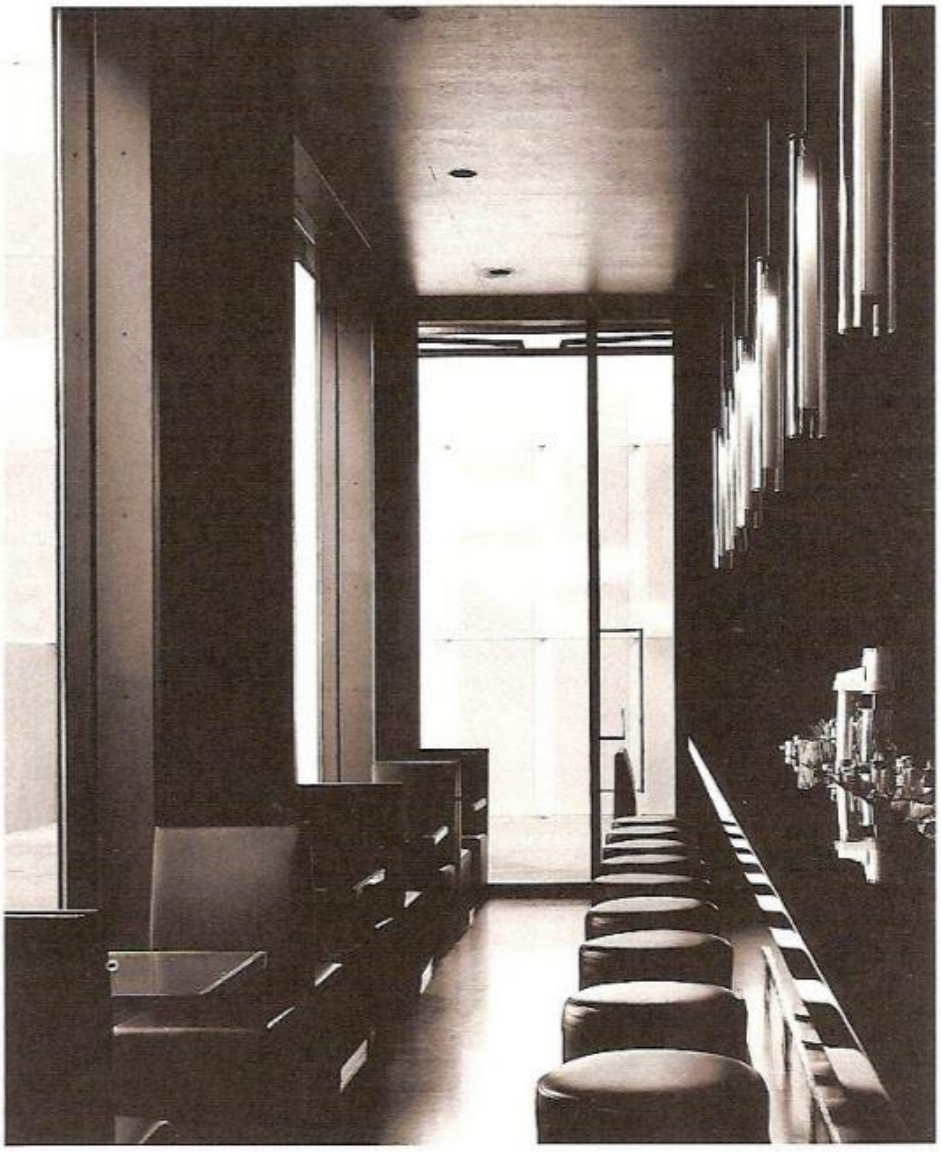

Primul pas dincolo, prima transcendenta aici, pentru mine, ar fi: „Arhitectura ca imprejurime". Acest lucru ma atrage cu adevarat: ideea de a face o cladre , un complex mare de cladiri sau o cladire mica, care sa devina o parte dintr-o imprejurime. Exact in sensul iui Handke (Peter Handke a descris in diferite moduri imprejurimea, cea fizica; in cartea de interviuri “Traiesc numai intre spatii", de exemplu). Aceasta
imprejurime devine o parte a vetii tuturor, copiii cresc aici. Si poate ca, 25 de ani mai tarziu, ei isi vor aminti, involuntar, un colt, o strada, o piata — fare niciun gand pentru arhitectul lor, pentru ca nu acesta este scopul. Doar ideea ca aceste lucruri sunt aici — imi amintesc astfel de cladiri, niciuna proiectata de mine, care m-au emotionat, m-au miscat, m-au ajutat. A-mi imagina ca o anumita cladire va ramane in amintirea cuiva, peste 25-30 de ani, este un sentiment cat se poate de frumos. Poate fiindca aici un baiat si-a sarutat prima iubita. De fapt, n-are importanta de ce. Sa fie clar: asta imi place mult mai mult decat ideea ca, peste 35 de ani, cladirea va fi mentionata printre operele de arhitectura de referinta. Este un plan cu
totul diferit. Si nu ma ajuta in activitatea de proiectare. Asadar, aceasta este prima transcendenta, aceasta tentativa, arhitectura ca imprejurime. Trebuie sa recunosc acest lucru: intr-o anumita masura, are legatura cu iubirea.

Eu iubesc arhitectura, iubesc imprejurimile contruite si cred ca iubesc si faptul ca ceilalti oameni le iubesc. M-a bucura sa stiu ca am reusit sa creez lucruri pe care alti oameni sa le poata iubi.

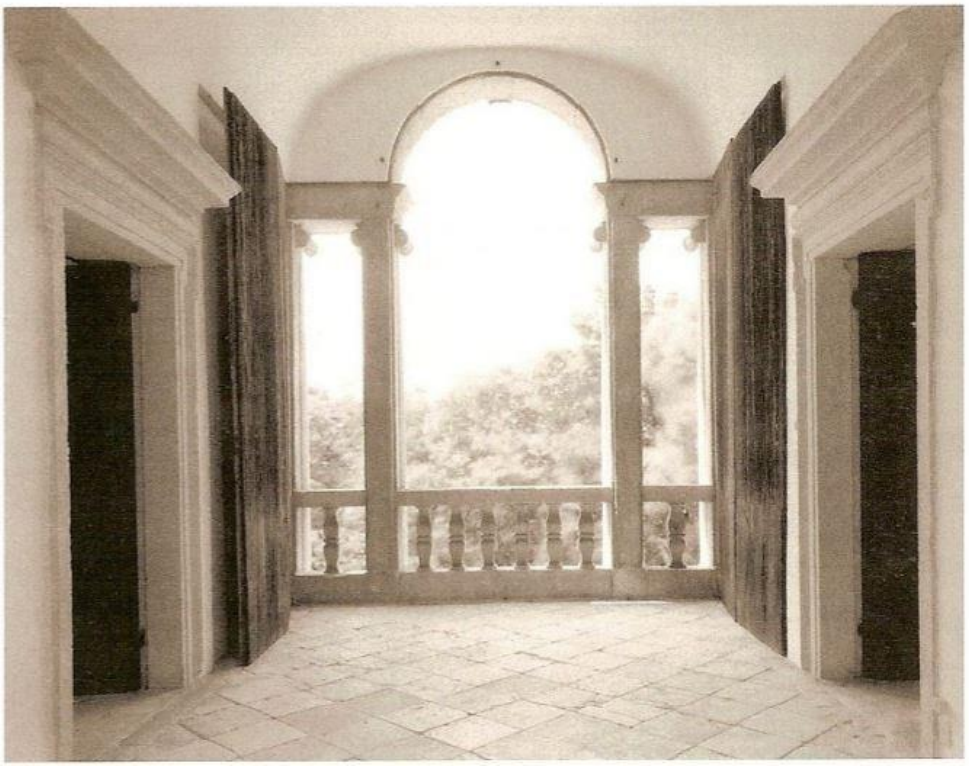

Al doilea apendice. Care va fi titlul ales de mine? “Consonanta”. Aceasta este, de asemenea, mai degraba un sentiment. Vreau sa spun, toate aceste idei despre a face si a construi arhitectura – ele exista si intr-un plan cu totul diferit, planul profesional, despre care nu povestesc aici. Este vorba despre viata zilnica de birou, ceva depre care poti discuta la un seminar sau la un birou – nu-i asa? Este vorba de activitatea didactica. Toate aceste lucruri, deciziile pe care le iau – acele mii de cazuri “ia o decizie”, de care se izbeste orice architect -, cred ca as renunta cu placere la ele. Pe scurt, primesc cel mai mare compliment atunci cand cineva nu poate sa descifreze forma cladirii mele, atunci cand cineva nu poate sa spuna: Aha, ai vrut sa faci o forma foarte cool sau asa ceva – iar lucrurile sunt intelese prin intrebuintare. Acesta ar fi cel mai frumos compliment. Nu sunt singurul arhitect care simte ca asa stau lucrurile. Este o traditie straveche, pe care o regasim si in literatura, in scriere s.a.m.d. Si in arta. O expresie veche si frumoasa ar fi aceasta: lucrurile au ajuns la sine, sunt la ele acasa. Fiindca ele sunt, atunci, ceea ce vor sa fie. Arhitectura este facuta pentru intrebuintarea noastra. Nu este o arta libera. Cred ca sarcina cea mai nobila a arhitecturii este faptul ca ea este o arta a intrebuintarii. Si nimic mai frumos: lucrurile au ajuns la sine, sunt consonante. Si fiecare dintre ele face trimitere la celelalte si nu le putem desparti. Locul, Intrebuintarea si Forma. Forma face trimitere la loc, locul este ce este, iar intrebuintarea este asa sau asa.

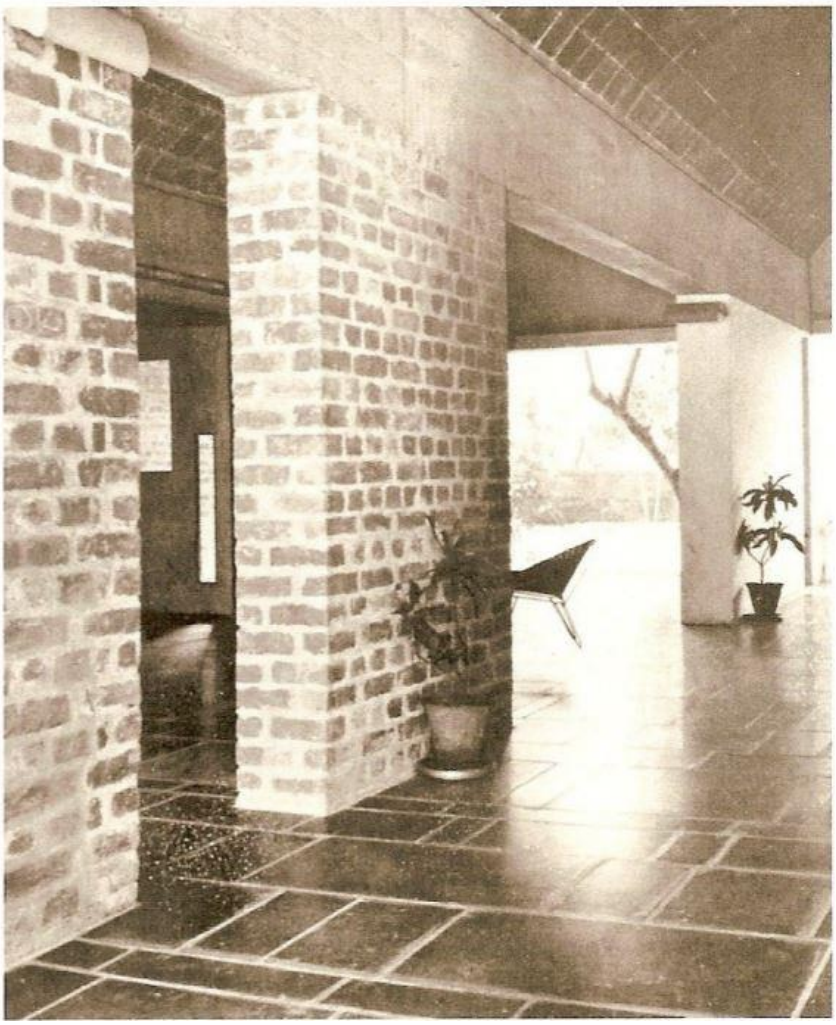

Totusi, mai lipseste ceva – si chiar e ultimul lucru – desi, dintr-un anumit punct de vedere, s-ar putea spune ca am vorbit deja despre el. Am reusit, in noua scurte capitole si doua apendice, sa nu abordez subiectul formei. Puteti simti asta – e o pasiune ce ma sprijina mult in munca mea. Noi nu lucram cu forma – ne concentram, in schimb, asupra tuturor celorlalte aspecte. Asupra sunetului, zgomotelor, materialelor constructiei, anatomiei. Corpul arhitecturii, la inceput de tot, este constructie, anatomie, logica a construirii. Lucram cu aceste instrumente si avem in vedere, in acelasi timp, locul si intrebuintarea. lata ce mi se cere: acesta este loctul il pot transforma sau nu, iar aceasta este intrebuintarea. De obicei, construim o macheta mare sau facem un desen. In general e vorba de o macheta. Uneori poti observa, in etapa aceea, o anumita potrivire, din mai multe puncte de vedere. O privesc si spun: sigur, totul se potriveste, dar frumos nu e! Asta inseamna ca abia la sfarsit pot privi intr-adevar lucrurile. Daca se dovedeste a fi o reusita, lucrurile capata o forma ce ma surprinde si pe mine, dupa o munca dificila. O forma despre care Imi spun: niciodata nu m-as fi gandit la asta de la inceput. Este un lucru posibil acum, dupa atatia ani -slow architecture. Si atunci apare o imensa bucurie, sunt si mandru. Totusi, daca la sfarsit lucrurile nu arata frumos si folosesc intentionat cuvantul “frumos" aici, exista carti de estetica daca sunteti interesati daca forma nu ma emotioneaza, atunci ma intorc la punctul de pornire, o iau de la capat. Asadar, ati putea considera ca ultimul meu titlu, scopul meu ultim este, probabil: “Infatisarea frumoasa”. O regasesc poate in icoane, uneori o regasesc intr-o natura statica, care ma ajuta sav ad cu anume si-a gasit forma un anumit lucru, dar o pot gasi si intr-o unealta obisnuita, in literatura sau in fragmente musicale. Va multumesc pentru atentie.

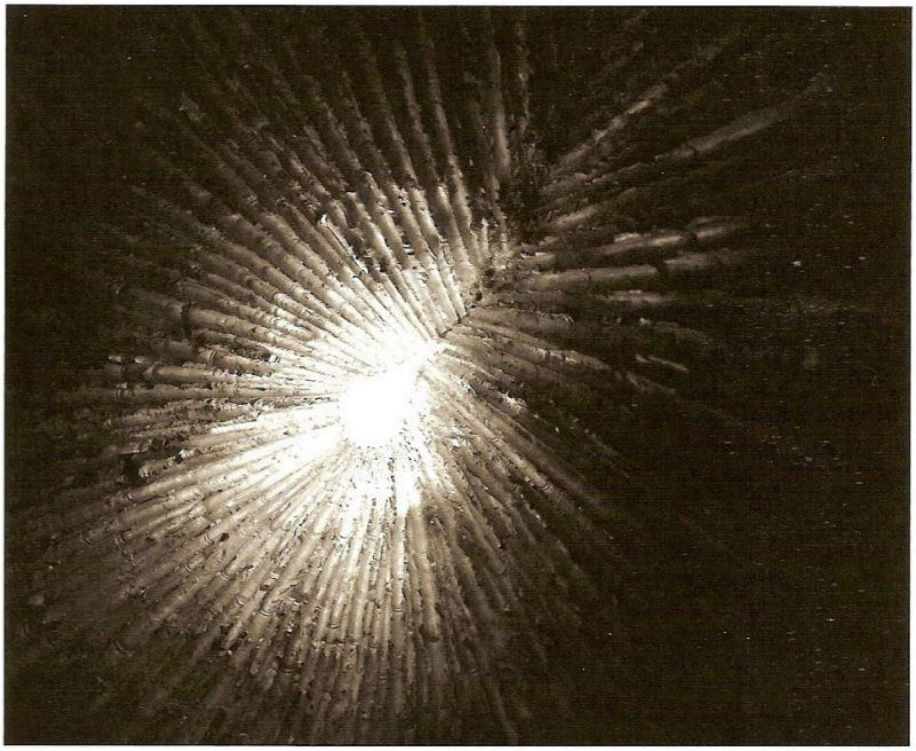

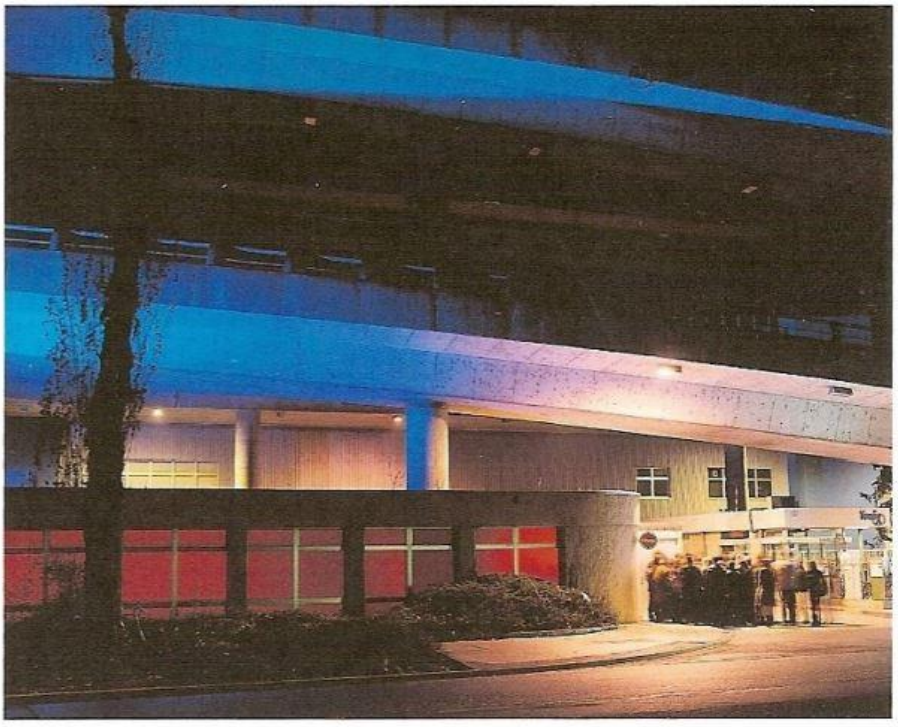

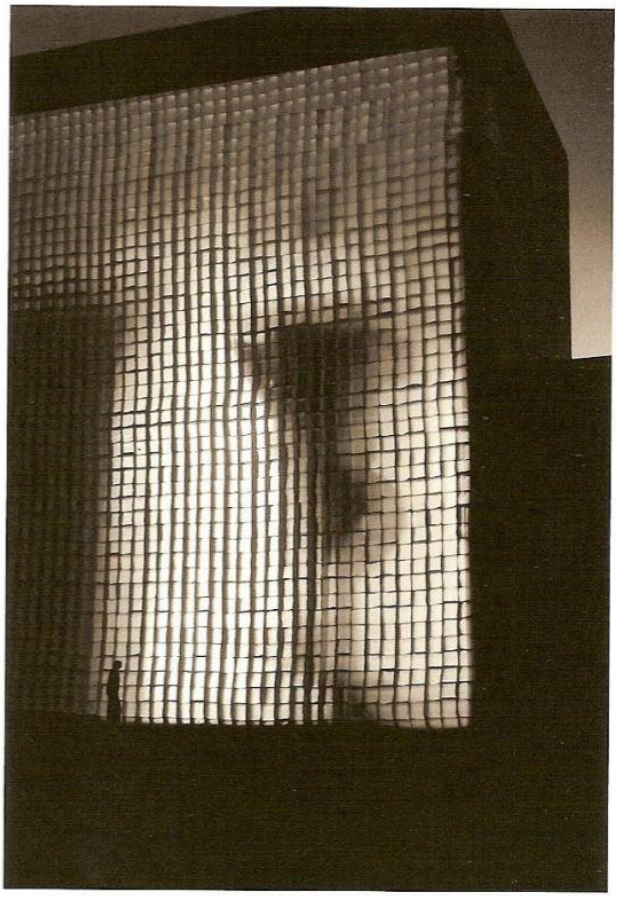

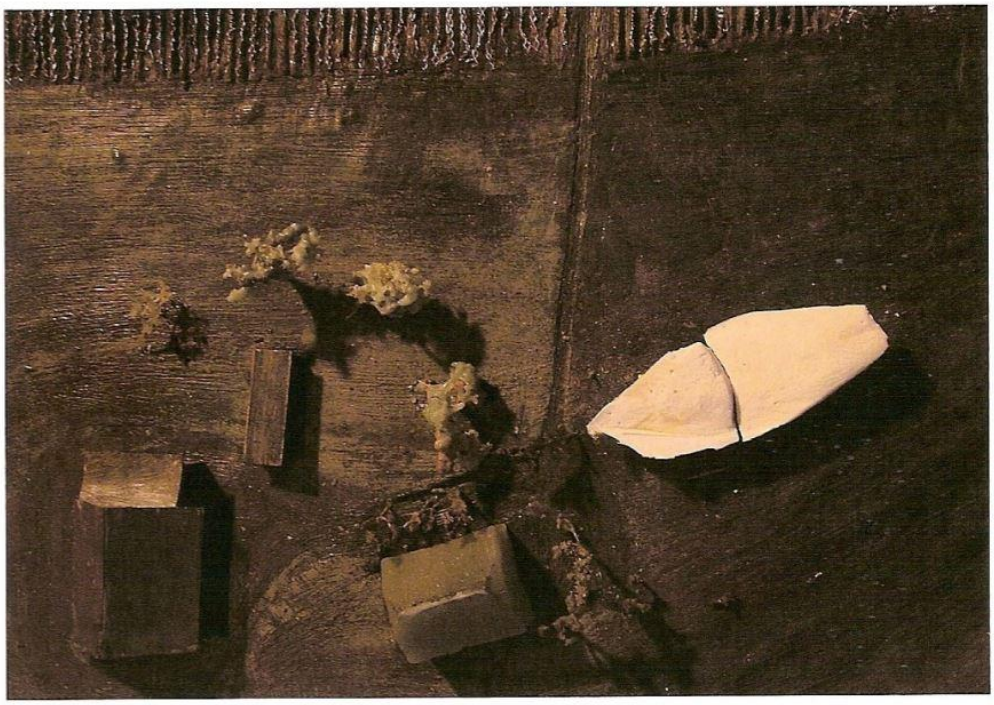

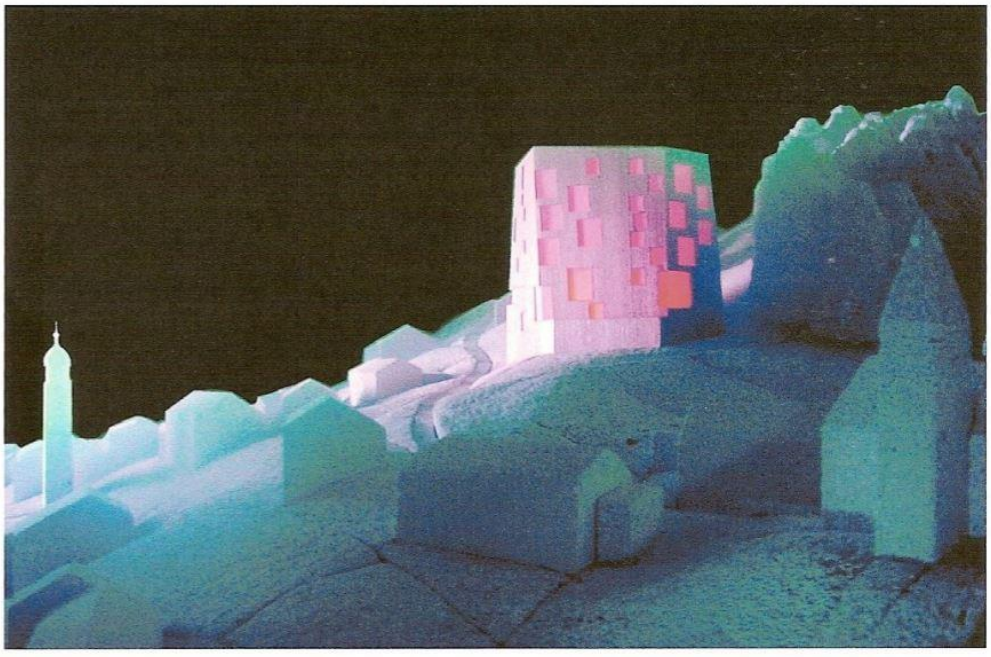

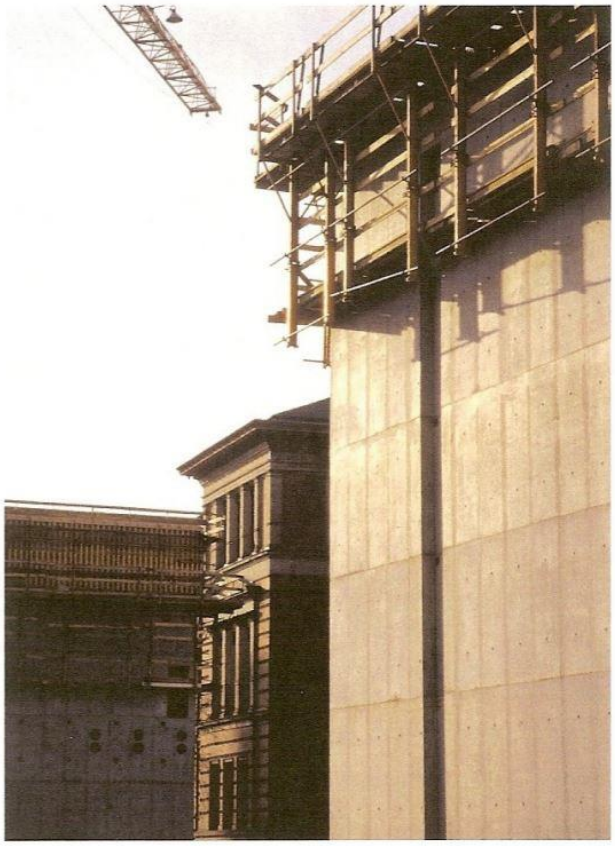

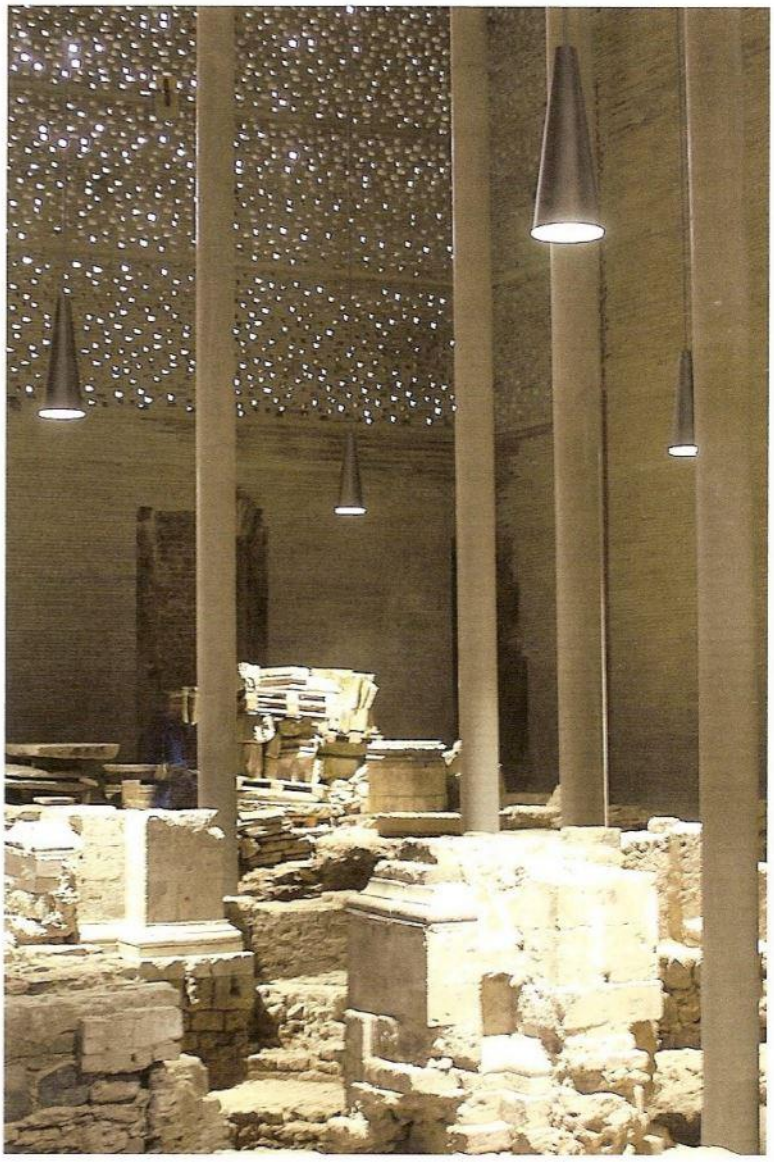

Peter Zumthor

Born in Basel in 1943, trained as a cabinetmaker, designer, and architect at the Kunstgewerbeschule Basel and Pratt Institute, New York. Since 1979 own practice in Haldenstein, Switzerland. Professor at the Accademia di architettura, Università della Svizzera italiana.

Major buildings: *Protective Housing for Roman Archaeological Excavations*, Chur, 1986; *Sogn Benedetg Chapel*, Sumvitg, 1988; *Homes for Senior Citizens*, Chur-Masans, 1993; *Thermal Baths Vals*, 1996; *Kunsthaus Bregenz*, 1997; *Swiss Pavilion Expo 2000*, Hannover; *Documentation Centre ‹Topography of Terror›*, Berlin, constructed parts of 1997 demolished 2004 by Berlin State; *Art Museum Kolumba*, Cologne, 2007; *Saint Bruder Klaus Field Chapel*, Scheidtweiler farm, Mechernich, Germany, 2007.